

28.10.2020

EOAK/1478/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

RIIHIMÄEN VANKILAN MENETTELY VIRTSANÄYTTEIDEN PYYTÄMISESSÄ VALVOMATTOMAN TAPAAMISEN PERUSTEELLA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Riihimäen vankilan toimintaa virtsanäytteiden jatkuvasta pyytämisesä valvomattomien tapaamisten perusteella. Kantelijan mukaan yhtä valvomattonta tapaamista varten voi joutua antamaan viisi virtsanäytettä kuukaudessa ja suljetulla osastolla voi joutua antamaan enemmän virtsanäytteitä kuin sopimusosastolla. Kantelun mukaan kaikkia pyydettyjä virtsanäytteitä ei kirjata. Kantelijan mukaan häneltä on ennen 15.2.2020 järjestettävää valvomattonta tapaamista otettu virtsanäyte jo kolme kertaa (13.1., 4.2. ja 11.2.2020). Kantelussa kysytään, onko vankilan toimintatapa laillinen. Kantelijan mukaan hän on antanut kuuden vuoden aikana ainakin 60 virtsatestiä, jotka kaikki ovat olleet negatiivisia.

Kantelussa arvostellaan lisäksi vankilan toimintatapaa virtsanäytteitä pyydetäessä, minkä katsotaan vaikeuttavan niiden antamista. Kantelun mukaan virtsanäytteitä pyydetään esimerkiksi salilla käynnin jälkeen, kun kroppa on kuiva, eikä virtsaa meinaa tulla ja etkä saa juoda. Kantelussa tuodaan esille se, että virtsanäytteen antamattomuus johtaa valvomattoman tapaamisen menettämiseen.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto:

- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunto 9.4.2020
- Riihimäen vankilan johtajan ja rikosseuraamusesimies A:n yhteiset selvitykset 8. ja 25.3.2020, apulaisjohtajan selvitys 17.9.2020 ja rikosseuraamusesimies B:n selvitys 21.9.2020.

Käytettävissäni on ollut myös seuraavat asiakirjat:

- valvomattonta tapaamista koskevat päätökset 19.9.2019, 22.9.2019, 24.10.2019, 2.12.2019 ja 6.2.2020
- kantelijan tapaamishistoria ajalta 28.9.2019- 28.3.2020.
- kantelijalta otetut virtsanäytteet ajalta 27.9.2019-17.2.2020.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 7 §:n säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen ja vapauteen ja koskemattomuuteen.

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.

Vankien kohtelusta säädetään vankeuslain 1 luvun 5 §:n 1 momentissa seuraavaa.

Vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Toimivaltuuksien käytön yleisistä periaatteista säädetään vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentissa seuraavaa.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.

Valvomattomasta tapaamisesta säädetään vankeuslain 13 luvun 4 §:ssä.

Vangin lähiomaisen ja muun läheisen sekä jos siihen on syytä, myös muun vangille tärkeän henkilön tapaamiseen ilman valvontaa voidaan myöntää lupa, jos se on perusteltua vangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Tapaamisen myöntäminen edellyttää, ettei tapaamisesta aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle eikä haittaa vankilan toiminnalle.

Vankeuslain 13 luvun 17 §:n mukaan valvomattomasta tapaamisesta päättää toiminnoista tai turvallisuudesta vastaava virkamies taikka ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies.

Päihteettömyyden valvonnasta säädetään vankeuslain 16 luvun 7 §:ssä.

Jos on syytä epäillä, että vanki on alkoholin, muun päihdyttävän aineen taikka rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitetun dopingaineen vaikutuksen alainen, vanki voidaan velvoittaa antamaan virtsa- taikka sylkinäyte taikka suorittamaan puhalluskoe.

Jos päihtymystila on ulkonaisista merkeistä päätellen ilmeinen, näytettä ei edellytetä, ellei vanki sitä vaadi.

Valvomattoman tapaamisen, lapsen tapaamisen, sopimusosastolle sijoittamisen, poistumisluvan, opintoluvan ja siviilityöluvan, ulkopuolista valvottua toimintaa koskevan luvan sekä avolaitokseen sijoittamisen tai ulkopuoliseen laitokseen sijoituksen ehtona on, että vanki pyydettyä antaa virtsa- tai sylkinäyteen taikka suorittaa puhalluskokeen.

Vangilta, joka ilman pätevää syytä kieltäytyy virtsa- tai sylkinäyteen antamisesta tai puhalluskokeen suorittamisesta, voidaan määrätä otettavaksi verinäyte.

Vankeuslain 16 luvun 10 §:n mukaan vangin päihteettömyyden valvonnasta päättää ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- ja valvontatehtävissä toimiva virkamies.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut ohjeen Vangin ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaan päihteettömyyden valvonta, päihtymystilan toteaminen ja päihdevalvonnan testit. Ohjeessa todetaan seuraavaa.

Päihtymystilan toteaminen

Vangin/asiakkaan epäiltyyn tai ilmeiseen päihtymystilaan tulee aina puuttua. Päihtymystilan tai mahdollisten vieroitusoireiden toteaminen tapahtuu havainnoimalla tai velvoittamalla vanki/asiakas antamaan virtsa- tai sylkinäyte taikka suorittamaan puhalluskoe.

Päihdevalvonnan onnistumisen kannalta oleellisena seikkana pidetään testin yllätyksellisyyttä sekä sitä, että ennalta ei ole arvatavissa kuka testiin joutuu. Vangin sitoumuksella vankila voi ottaa seulontatestejä myös osana kuntoutusta. Sitoumusosastoilla on pidettävä huolta, että vankeja testataan riittävän usein, eikä kukaan jää testin ulkopuolelle.

Vangin/asiakkaan asianmukaisen kohtelun kannalta on tärkeää, että päihdetestausta ei tule pyytää tilanteessa tai olosuhteissa, jotka ovat näytteen antamisen kannalta vaikeat. Virtsatestin pyytämistä tulee välttää heti nestettä huomattavasti kuluttavan tilanteen jälkeen.

Virtsanäytteenoton valvonta

Jos vanki/asiakas ei yrityksistä huolimatta saa annettu näytettä, voidaan hänelle antaa noin 4 dl vettä. Mikäli vanki/asiakas ei anna virtsanäytettä kolmen tunnin sisällä, voidaan vangin/asiakkaan katsoa kieltäytyneen näytteen antamisesta.

3.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Valvomattomaan tapaamiseen 15.2.2020 liittyvät tapahtumat.

- 1) Kantelija on 12.1.2020 jättänyt käsiteltäväksi valvomatonta tapaamisesta koskevan hakemuksen vaimonsa ja tyttärensä kanssa 15.2. tai 16.2.2020.
- 2) Kantelijalta on pyydetty virtsanäyte 13.1.2020, negatiivinen
- 3) Rikosseuraamuskeskimies on 17.1.2020 esittänyt valvomattoman tapaamisen myöntämistä.
- 4) Kantelijalta on pyydetty virtsanäyte 4.2.2020, negatiivinen.
- 5) Apulaisjohtaja on 6.2.2020 myöntänyt valvomattoman tapaamisen 15.2.2020 klo 12.30–15.00.
- 6) Kantelijalta on pyydetty virtsanäyte 11.2.2020, negatiivinen
- 7) Valvotun tapaaminen järjestetty 15.2.2020
- 8) Kantelijalta on pyydetty virtsanäytettä 17.2.2020, negatiivinen

Asiakirjojen mukaan kantelijalle oli ajalla 27.9.2019–17.2.2020 myönnetty viisi valvomatonta tapaamista ja kaksi lapsen tapaamista. Kyseisenä aikana kantelijalta oli pyydetty 12 virtsanäytettä, jotka kaikki olivat tulokseltaan negatiivisia.

Riihimäen vankilan johtajan selvityksen mukaan kantelija on sijoitettu Riihimäen vankilaan 9.9.2019 alkaen ja hän on anonut säännöllisesti vankeuslain 13 luvun 4 ja 5 §:n mukaisia tapaamisia ja häneltä on pyydetty näihin anomuksiin liittyen vankeuslain 16 luvun 7 §:n mukaisesti virtsanäytteitä. Tapaamishistoriasta ilmenee, että kantelijalle on myönnetty säännöllisesti lapsen tapaamisia ja valvomattomia tapaamisia Riihimäen vankilaan sijoittumisen jälkeen. Kantelijaa on testattu yksinomaan tilanteissa, jolloin hän on anomuksella jo laittanut viireille vankeuslain 13 luvun 4 tai 5 §:n mukaisen tapaamisen käsittelyprosessin ennen kuin virtsanäytettä on pyydetty.

Riihimäen vankilassa virtsatestaaminen on katsottu olevan ensisijainen menetelmä vankien luvattomien lääkeaineiden ja huumausaineiden valvonnassa. Aikavälillä 9.9.2019–29.2.2020 vankilassa on eri asunto-osastoilla annettu 28 positiivista virtsanäytettä, joiden perusteella on johdonmukaista arvioida vankilassa käytettävän säännöllisesti erilaisia luvattomia aineita. Myös kantelijan asunto-osastolla on todettu positiivisia näytteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että on perusteltua näyttöä siitä, että kantelijan asuinosaalla on havaittu päihteiden käyttöä. Päihteettömyyttä voidaan arvioida luotettavasti vain päihdevalvonnan testaamisella. Vankilassa on mahdollisuuksien mukaan otettu valvomattoman tapaamisen anomuksen jättäneeltä vangilta

useita päihdevalvonnan testejä, koska yksi yksittäinen testinäyte ei varmenna kaikissa tilanteissa riittävästi henkilön päihteettömyyttä. Päihdevalvonnan näytteiden pyyntöjen osalta vankilassa noudatetaan toimintamallia, jonka mukaisesti vangeilta voidaan pyytää näytettä yllätyksellisesti päivän aikana. Pyyntöjä ei kuitenkaan tehdä sellaiseen aikaan vuorokaudesta, jolloin vangin kannalta voisi heikentyä esimerkiksi nukkuminen tai muu välttämätön toiminta, joita ovat esimerkiksi syöminen, ulkoilu, lääkkeiden ja hoidon saaminen yms. Päihdevalvonnan testaamisen osalta ei ole nimenomaisesti tapana ottaa virtsatestejä kuntosalin jälkeen, mutta se ei voi olla millään tavalla estävä tekijä.

Kantelija ei ole kantelussaan tarkentanut tilannetta, jossa henkilökunta olisi kieltäytynyt antamasta vettä ennen näytteen antamista. Vankilan päihdevalvonnan käytäntönä on, että vangille voidaan antaa vettä ennen näytteen antamista. Veden määrän osalta on noudatettu 5–6 desilitran enimmäismäärää virtsanäytteen vahvuuden säilyttämiseksi. Mikäli tilanne on kuitenkin ollut näytteen antamisen vuoksi vangille ongelmallinen, niin tällöin vangille on voitu antaa lisää vettä näytteenannon helpottamiseksi. Veden saaminen edellyttää lähtökohtaisesti vangin suullisesti esittämää pyyntöä näytteenantoa valvovalle virkamiehelle. Vettä ei automaattisesti tarjota, koska pääsääntöisesti vangit ovat pystyneet antamaan virtsanäytteitä ilman veden tankkaamista.

Kantelijan esittämä näkemys sopimusosastojen päihdevalvonnasta on hänen subjektiivinen mielipiteensä, johon tässä selvityksessä ei ole tarvetta ottaa kantaa. Kantelijalta pyydetty virtsanäytteet; 13.1.2020, 4.2.2020 ja 11.2.2020 ovat perustuneet hänen 12.1.2020 käsiteltäväksi jättämäänsä valvomattoman tapaamisen anomukseen. Vankilalla on perusteltu tarve selvittää valvomattomia tapaamisia anovien vankien päihteettömyyttä säännöllisesti. Kantelijan osalta tilanteessa on toimittu asiaa koskevan lainsäädännön ja viranomaisen toimintaa koskevien toimintatapaohjeiden mukaisesti. Lisäksi on huomioitu vankilaturvallisuuteen liittyvät erityiset tekijät sekä vankiloiden toiminnan laillisuusvalvonnassa esille tulleet seikat.

Apulaisjohtajan toimittaman lisäselvityksen mukaan päätöksen virtsatestin pyytämisestä lupaperusteisesti tekee vankilan päivystävä rikosseuraamusesimies. Virtsatestin vangilta ottaa osaston vartija, päivystävän rikosseuraamusesimiehen ohjeen mukaisesti. Näin on tapahtunut myös kantelijan virtsatestauksessa, jossa osaston vartijat ovat testin ottaneet.

Kantelijalta kyseisen valvomattoman tapaamisen jälkeen 17.2.2020 otettu virtsatesti perustuu myös valvomattomaan tapaamiseen 15.2.2020. Kyseisen virtsatestin ottanutta virkamiestä (vartija) ei voida kuulla, koska kyseinen virkamies on menehtynyt.

Kantelijan virtsatestien ajankohdat ovat vankitietojärjestelmän mukaan vaihdelleet kello 7.11–14.08 välillä. Virtsatestejä ei siis ole otettu aina esimerkiksi salivuorojen jälkeen.

Rikosseuraamusesimies B:n toimittaman lisäselvityksen mukaan vankilassa päivystyksessä toimivat päiväsaikaan rikosseuraamusesimiehet B ja C. Heidän poissa ollessaan vankilan päivystyksessä voi toimia kuka tahansa laitoksen 11 muusta rikosseuraamusesimiehestä. Valtaosa sunnuntaisin tehdyistä testilistoista on siis joko rikosseuraamusesimies B:n tai C:n tekemiä, mutta työvuorotaulukon, lomien, sairauslomien tai muiden poissaolojen takia ne yksittäisenä sunnuntaina saattaa tehdä kuka tahansa laitoksen paikallaolevista rikosseuraamusesimiehistä, joka kyseisenä päivänä on työvuorosuunnittelun toimesta kyseiseen tehtävään määrätty.

Selvityksessä on kuvattu virtsatestien määräämisprosessi seuraavasti.

1. Vankiosaston rikosseuraamusesimies ottaa vastaan vangin anomuksen (valvottoman tapaaminen, lapsitapaaminen, poistumislupa, avolaitos).
2. Kyseinen rikosseuraamusesimies kirjaa tiedon anomuksen jättäneestä vangista, sen ajankohdasta ja tyypistä.
3. Päätöksen tekevä apulaisjohtaja ja/tai turvallisuus (TUVA) rikosseuraamusesimies kirjaavat lisätietokohtaan, jos he näkevät syytä ottaa testejä useampia kuin yksi. Syynä mahdollinen epäily käytöstä vankilassa tai erityisen rankka päihdetausta.
4. Vankilan päivystyksessä työskentelevä rikosseuraamusesimies tekee joka sunnuntai valvontahenkilökunnalle seuraavan viikon testeistä listan, jotta virtsatestejä ottavat vartijat tietävät, että milloin ja keneltä ja millä perusteella virtsatesti otetaan.
 - a. Otetaan kaikilta ainakin yksi testi ennen päätöksentekoa.
 - b. Toinen testi otetaan ainoastaan päätöksen tekevän apulaisjohtajan ja/tai TUVA rikosseuraamusesimiehen tekemän merkinnän perusteella.
 - c. Yhden hakemuksen perusteella otettujen useamman kuin kahden testin ottaminen ennen toteumaa on erittäin harvinaista.
 - d. Poistumisluvista, valvomattomista tapaamisista ja lapsitapaamisista saatetaan päivystyksessä toimivan rikosseuraamusesimiehen harkinnan mukaan ottaa tapahtuman jälkeinen testi enintään kolme päivää toteuman jälkeen. Tämä testi voi perustua satunnaisotantaan tai turvallisuusrikosseuraamusesimiehen ja/tai päätöksen tekevän apulaisjohtajan pyyntöön.
5. Kaikki otetut virtsatestit kirjataan vankitietojärjestelmän päihdevalvontaosioon välittömästi testin ottamisen jälkeen.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus toteaa, että virtsanäytteiden pyytämistä kantelijalta voidaan pitää lähtökohtaisesti perusteltuna, koska kantelijalla on ollut vireillä valvomattomia tapaamisia koskevia hakemuksia, joiden johdosta hänelle myös on myönnetty tapaamisia. Vankeuslain nojalla vangilla on velvollisuus pyydettyä antaa virtsanäyte valvomatonta tapaamista varten. Vankilan selvityksen liitteenä toimitettujen valvomattomia tapaamisia koskevien asia-

kirjojen perusteella lähtökohtana näyttäisi olevan, että virtsatestejä on pyydetty kantelijalta sekä ennen valvomatonta tapaamista koskevan päätöksen tekemistä, että valvomattoman tapaamisen jälkeen. Vankeuslain esitöiden mukaisesti virtsatestien pyytäminen molemmissa tapauksissa on hyväksyttävää, kunhan päihdetestiä ei pyydetä muuhun tarkoitukseen kuin kyseiseen lupa-asiaan liittyen. Jälkikäteen pyydettyä päihdetestin osalta erityiseksi vaatimukseksi on asetettu ajallinen sidonnaisuus valvomattomaan tapaamiseen.

Vaikka kolmea päivää valvomattoman tapaamisen jälkeen voidaan pitää pitkähkönä aikana, aluekeskuksen näkemyksen mukaan virtsanäytteen ottamisen voidaan kuitenkin katsoa tällaisessa tilanteessa olevan riittävällä tavalla ajallisesti sidoksissa valvomattomaan tapaamiseen ottaen huomioon useiden huumausaineiden pitkä hajoamisai-ka elimistössä.

Vankeuslain esitöiden perusteella virtsanäyte voidaan pyytää ennen varsinaisen päätöksen tekemistä heti sen jälkeen, kun vanki on jättänyt anomuksen koskien valvomatonta tapaamista. Aluekeskus toteaa, että laissa ei kuitenkaan ole suoranaisesti estettä myöskään sille, että näytettä pyydettäisiin jonain muuna ajankohtana ennen päätöksen tekemistä. Tällainen tilanne voisi aluekeskuksen näkemyksen mukaan tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun valvomatonta tapaamista koskevan hakemuksen jättämisen ja päätöksen tekemisen välinen aika on pitkä. Aluekeskus kuitenkin toteaa, ettei valvomattomia tapaamisia saaneilta ja anoneilta vangeilta voida pyytää virtsanäytettä koska tahansa. Kuten apulaisoikeusasiamies on ratkaisukäytännössään todennut ([EOAK/5037/2017](#)), näytteen pyytämisen tulee olla ajallisessa ja asiallisessa yhteydessä valvomattomaan tapaamiseen.

Vankilan selvityksen liitteenä toimitetuista asiakirjoista ilmenee, että keskimäärin yhtä myönnettyä valvomatonta tapaamista kohden kantelijalta on pyydetty kaksi virtsatestiä, yksi ennen päätöksen tekemistä ja toinen toteutuneen tapaamisen jälkeen. Aluekeskuksen näkemyksen mukaan tätä voidaan pitää asianmukaisena menettelynä ottaen huomioon, että kyseiset tilanteet virtsatestin pyytämiseksi on nimenomaisesti mainittu lain esitöissä. Vankilan selvityksessä on kuitenkin todettu 13.1.2020, 4.2.2020 ja 11.2.2020 pyydettyjen virtsanäytteiden kaikkien koskevan samaa kantelijan 12.1.2020 käsiteltäväksi jättämää valvomatonta tapaamista koskevaa hakemusta. Kantelijan tapaamishistorian perusteella kyseinen valvomatonta tapaaminen on järjestetty 15.2.2020. Vankilasta saadun lisäselvityksen perusteella vankilassa on mahdollisuuksien mukaan otettu valvomattoman tapaamisen hakemuksen jättäneeltä vangilta useita päihdevalvonnan testejä, koska yksi yksittäinen testinäyte ei varmenna kaikissa tilanteissa riittävästi henkilön päihdeettömyyttä.

Aluekeskuksen näkemyksen perusteella vankilan käytäntöä pyytää useampia virtsatestejä ennen yksittäistä valvomatonta tapaamista voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena. Virtsanäytteen antamisessa on kyse vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta, joten puuttumiselle tulee olla hyväksyttävä peruste. Edus-

kunnan oikeusasiamies on todennut ratkaisussaan ([EOAK/4343/2017](#)) todennut poistumislupien osalta, että luvan ehtona pyydettävän virtsanäytteen tulee olla merkityksellinen luvan myöntämisen ja toteuttamisen kannalta. Aluekeskus toteaa, että sama rinnastuu myös valvomattomiin tapaamisiin. Vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin perustella toimivaltuuksien käytön yleisenä periaatteena on, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin tai aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi. Aluekeskuksen näkemyksen mukaan kantelijan tapauksessa jää kyseenalaiseksi, onko kolmen virtsatestin pyytäminen yhtä valvomatonta tapaamista varten ollut todella välttämätöntä.

Vankilan selvityksen liitteenä toimitettujen asiakirjojen perusteella 12.1.2020 tehtyä valvomattoman tapaamisen hakemusta koskevat virtsatestit on pyydetty kantelijalta hakemuksen tekemisen jälkeisenä päivänä, kaksi päivää ennen valvomatonta tapaamista koskevan päätöksen tekemistä sekä neljä päivää ennen tapaamisajankohtaa. Selvityksen perusteella hakemuksen ja päätöksen tekemisen välinen aika on ollut yli kolme viikkoa, joten sinänsä aluekeskus pitää jossain määrin ymmärrettävänä, että kantelijalta on otettu uusi virtsanäyte vielä ennen päätöksentekoa. Aluekeskus kuitenkin toteaa, että suositeltavaa olisi päättää valvomattomista tapaamisista siten, että välttyttäisiin useilta päihdevalvonnan testauksilta. Lisäksi aluekeskus toteaa, että ainakin viimeisimmän päihdetestin osalta on vaikeaa löytää ajallista sidonnaisuutta valvomattoman tapaamisen päätöksentekoa koskevaan prosessiin, joten näytteen pyytäminen ei vaikuta perustellulta.

Kantelijan osalta ei myöskään ole esitetty mitään erityisiä perusteita, miksi useampien virtsatestien pyytäminen olisi ollut perusteltua päihdeittömyyden valvonnan kannalta. Useiden päihdetestien pyytämisen kyseenalaisuutta lisää myös se, että kantelijan päihdevalvontaa koskevien kirjausten mukaan hän on antanut Riihimäen vankilassa ollessaan pelkästään negatiivisia virtsatestejä silloin, kun on hakenut valvomattomia tapaamisia. Koska asiassa siten jää epäselväksi, miksi ensimmäisen negatiivisen virtsatestin ei ole katsottu ilmentävän päihdeittömyyttä riittävällä tavalla, aluekeskus saattaa edellä esittämänsä näkemykset useiden virtsatestien ottamisen ongelmallisuudesta Riihimäen vankilan tietoon.

Kantelussa on arvosteltu myös sitä, että virtsanäytteitä pyydetään kuntosalilla käymisen jälkeen, kun virtsaa ei meinaa tulla, eikä vettä saa juoda. Aluekeskus viittaa edellä mainittuun Rikosseuraamuslaitoksen ohjeeseen ja toteaa, että lähtökohtaisesti virtsatestin pyytämistä heti kuntosalilla käynnin jälkeen tulee välttää, koska kyse on nestettä huomattavasti kuluttavasta tilanteesta. Vankilan selvityksessä on todettu, että päihdevalvonnan näytteiden pyytämisen osalta vankilassa noudatetaan toimintamallia, jonka mukaisesti vangeilta voidaan pyytää näytettä yllätyksellisesti päivän aikana. Pyyntöjä ei kuitenkaan tehdä sellaiseen aikaan vuorokaudesta, jolloin esimerkiksi vangin nukkuminen tai muu vangin kannalta välttämätön toiminta voisi vaarantua. Vankilan lisäselvityksessä on todettu, että virtsatestejä

ei ole nimenomaisesti tapana ottaa kuntosalin jälkeen, mutta se ei myöskään ole millään tavoin testauspyyntöä estävä tekijä. Tältä osin aluekeskus kiinnittää vankilan huomiota edellä esittämänsä siitä, että virtsatestien pyytämistä heti kuntosalilla käymisen jälkeen tulee välttää. Jos päihdetestaus on mahdollista toteuttaa muuna ajankohdana, tulee tämän olla ensisijainen menettely. Siltä osin kuin kantelija on todennut, että näytteenottotilanteessa ei saisi juoda vettä, aluekeskus viittaa vankilan selvitykseen.

3.3 Kannanotto

Saadusta selvityksestä ilmenee, että kantelijalta oli 15.2.2020 järjestetyn valvomattoman tapaamisen perusteella lopulta pyydetty yhteensä neljä virtsanäytettä. Arvioin ensin virtsanäytteen pyytämisen edellytyksiä valvomattoman tapaamisen perusteella yleisemmin ja sen jälkeen arvioin vankilan menettelyä tässä kyseisessä tapauksessa.

3.3.1 Virtsanäytteiden pyytäminen valvomattoman tapaamisen perusteella

Virtsanäytteen pyytämistä koskevat säännökset

Vankeuslain mukaan valvomattoman tapaamisen myöntäminen edellyttää sitä, ettei tapaamisesta aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle. Lain esitöissä (HE 45/2014 vp s. 50) todetaan, että tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että voitaisiin olettaa, ettei tapaamisen yhteydessä kuljetettaisi vankilaan kiellettyjä aineita tai esineitä. Valvomattoman tapaamisen päätösharkinta perustuu kokonaisharkintaan asian kannalta merkityksellisistä seikoista. Esimerkiksi vangin päihteiden käytöllä tai päihdyttävien aineiden hallussapidolla ja positiivisella virtsanäytteellä on merkitystä päätösharkinnassa. Valvomattoman tapaamisen ehtona on suoraan vankeuslain nojalla asetettu se, että vangin tulee pyydettäessä antaa virtsanäyte.

Päihteettömyyden valvonnasta valvomattomien tapaamisten yhteydessä säädettiin aiemmin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) 2 luvun 9 b §:n 3 momentissa. Sen mukaan valvomattoman tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että vangin on vaadittaessa annettava virtsanäyte. Vankeuslain esitöissä (HE 263/2004 vp s. 196–197) todettiin, että vankeuslain 17 luvun 6 §:n 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi voimassa olevan RTL:n säännökset päihteettömyyden valvonnasta erilaisten lupien, valvomattomien tapaamisten ja laitoksen ulkopuolelle sijoittamisen ehtona”.

Kun RTL:ssä säädettiin vankilan oikeudesta asettaa virtsanäytteen antaminen vankilan ulkopuolisten lupien ja valvomattoman tapaamisen ehdoksi, lain esitöissä (HE 10/1998) todettiin seuraavaa: ”Nämä luvat, kuten myös valvomattoman tapaamisen myöntäminen, ovat aina harkinnanvaraisia ja edellyttävät vangilta korostettua luotettavuutta. Säännös mahdollistaisi menettelyn, jossa vanki sitoutuu vapaaehtoisesti päihteettömyyden kontrolloimiseen. Tällainen kontrolli voisi olla esimerkiksi pistokokeenomaista. Virtsanäyte tai puhalluskoe voitai-

siin vaatia joko ennen luvan myöntämistä tai valvomatonta tapaamista taikka niiden jälkeen.” (HE 10/1998 vp, s. 22–23).

Vankeuslain säätämisen yhteydessä ei ole siten ollut tarkoitus muuttaa päihteettömyyden valvontaa valvomattomien tapaamisten yhteydessä siitä, mitä asiasta oli aiemmin säädetty RTL 2 luvun 9 b §:n 3 momentissa.

Päihteettömyyden valvontaa koskevaa vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentin säännöstä muutettiin 2015 voimaan tulleella lainmuutoksella. Aikaisemman säännöksen mukaan valvomattoman tapaamisen ehdoksi voitiin asettaa, että vanki pyydettäessä antaa virtsanäytteen. Nykyisen säännöksen mukaan valvomattoman tapaamisen ehtona on suoraan lain säännöksen perusteella, että vanki pyydettäessä antaa virtsanäytteen. Aikaisemmin vankiloissa tehdyissä valvomatonta tapaamista koskevissa päätöksissä ei ollut erikseen asetettu vangille ehtoa hänen velvollisuudestaan antaa virtsanäyte pyydettäessä. Lain esitöiden (HE 45/2014 vp s. 55) mukaan muutos selkeyttää sitä, että virtsanäyte voidaan pyytää ennen varsinaisen tapaamispäätöksen tekemistä heti sen jälkeen, kun vanki on jättänyt tapaamista koskevan lupa-anomuksen. Päihdetestiä ei saa kyseisessä tilanteessa pyytää muuhun tarkoitukseen kuin kyseeseen lupa-asiaan liittyen ja että jälkikäteen pyydettävän päihdetestin on oltava ajallisesti sidoksissa myönnettyyn lupaan. Käsitykseni mukaan säännöksen muutoksen tarkoituksena ei ole ollut lisätä vangeilta pyydettävien virtsanäytteiden määrää.

Edellä todetun perusteella säännöksiä ei voida tulkita siten, että niiden tarkoituksen olisi ollut antaa vankiloille erityisen laajoja mahdollisuudet useampien virtsanäytteiden pyytämiseen vangin anomien valvomattoman tapaamisen perusteella. Säännökset eivät myöskään edellytä sitä, vangilta tulisi aina pyytää virtsanäyte valvomattoman tapaamisen yhteydessä, vaan säännös antaa vankilalle ainoastaan mahdollisuuden sen pyytämiseen.

Virtsanäytteiden pyytämiselle esitettyjen perusteiden arviointia

Vankilan mukaan sillä on perusteltu tarve selvittää valvomattomia tapaamisia anovien vankien päihteettömyyttä säännöllisesti ja että anomuksen jättäneiltä vangeilta on mahdollisuuksien mukaan otettu useita päihdevalvonnan testejä, koska yksi yksittäinen testinäyte ei varmenna kaikissa tilanteissa riittävästi henkilön päihteettömyyttä. Toimintaa on perusteltu myös vankilan eri asuinosaistoilla annettujen positiivisten virtsanäytteiden määrällä ja sillä, että myös kantelijan asuinosaistolla on todettu positiivisia näytteitä muilla vangeilla. Selvityksen mukaan kaikilta vangeilta otetaan ainakin yksi virtsanäyte ennen valvomatonta tapaamista koskevan päätöksen tekemistä ja että useamman kuin kahden virtsanäytteen ottaminen ennen valvomattoman tapaamisen järjestämistä on erittäin harvinaista.

Vankilan selvityksen mukaan valvomattomien tapaamisten perusteella pyydettäviä virtsanäytteitä perustellaan ja käytetään yleiseen päih-

teidenkäytön valvontaan vankilassa ja sen osastoilla. Valvomattoman tapaamisen perusteella virtsanäytettä ei saa kuitenkaan pyytää muuhun tarkoitukseen kuin kyseeseen lupa-asiaan liittyen, eikä sitä ole tarkoitettu tai saada käyttää asuinosa-
stojen yleiseen päihteettömyyden valvontaan. Saadussa selvityksessä vankila ei ole tuonut esille yhtään kantelijaan itseensä liittyvää seikkaa, joka olisi edellyttänyt useampien virtsanäytteiden pyytämistä.

Kuten edellä todettiin, virtsanäytettä ei saa pyytää muuhun tarkoitukseen kuin kyseeseen lupa-asiaan liittyen. Käsitykseni mukaan tällä on tarkoitettu tehdä ero niihin perusteisiin, joilla virtsanäytettä pyydetään vangin päihtymysepäilyn perusteella tai sopimusosastolle sijoittamisen perusteella. Vankeuslaissa on erikseen säännös sopimusosastoista, jolle sijoitetut vangit sitoutuvat vapaaehtoiseen päihteettömyyden ja sen yleiseen valvontaan. Sopimusosastolle sijoittamisen ehtona on, että vanki pyydetessä antaa virtsanäytteen. Käsitykseni mukaan tämä eroavaisuus on otettava huomioon myös pyydetessä virtsanäytteitä tavallisilla asunto-osastoilla erilaisten lupien yhteydessä. Jos vangin valvomattomat tapaamiset ”pyörivät” kuukauden väleihin, kuten kantelijalla, niin tämä tarkoittaa sitä, että uusi hakemus laitetaan yleensä melko pian vireille edellisen tapaamisen jälkeen. Voin hyvin ymmärtää kantelijan ihmettelyn siitä, että vankilan toimintatapa virtsanäytteiden pyytämiseksi häneltä ei ole käytännössä eronnut siitä, millaista testaaminen on sopimusosastolla. Käsitykseni mukaan Riihimäen vankilan toimintatapa virtsanäytteiden pyytämiseksi on omiaan hämärtämään sopimusosastolle sijoitetun ja tavalliselle asuinosa-
stolle sijoitetun välille vankeuslaissa tarkoitettu eroavaisuutta.

Vankeuslain säännöksessä ei ole suoraan otettu kantaa siihen, kuinka monta virtsanäytettä vangilta voidaan pyytää yhtä valvomattoma tapaamista kohden. Säännöksen sanamuoto ei ole täysin yksiselitteinen ja se mahdollistaa erilaisia tulkintoja. Rikosseuraamuslaitoksen antamassa päihdevalvonnan ohjeessa ei myöskään oteta kantaa otettavien virtsanäytteiden määrään. Kuten edellä aiemmin todetusta ilmenee, päihteettömyyden valvontaa koskevia säännöksiä laadittaessa on lakien esitöiden perusteella ollut kyse lähinnä yksittäisten päihdetestien ottamisesta ennen valvomattoma tapaamista tai muiden lupien yhteydessä. Käsitykseni mukaan kyseistä seikkaa ei voida jättää huomioimatta arvioitaessa sitä, millä tavoin säännöstä on tälläkin hetkellä tulkittava. Käsitykseni mukaan virtsanäytteiden pyytämisen tarvetta arvioitaessa ei voida olla huomioimatta myöskään vangille ai-
keisemmin myönnettyjen valvomattomien tapaamisten määrää ja niiden yhteydessä otettujen virtsanäytteiden tuloksia.

Vangeilta on päihteettömyyden valvontaa koskevien säännösten voimaan tulon jälkeen tullut paljon erilaisia kanteluita virtsanäytteiden pyytämiseen liittyen ja muutaman kantelun yhteydessä on tullut esille myös kysymys pyydettyjen virtsanäytteiden määrästä. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä ei ole nähty perusteita puuttua vankiloiden toimintaan tapauksissa, joissa vangilta on pyydetty kaksi virtsanäytettä valvomattoman tapaamisen yhteydessä ennen tapaamista.

En myöskään itse tulkitse säännöstä siten, että se mahdollistaisi vain yhden virtsanäytteen ottamisen ennen valvomatonta tapaamista tai muissa vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentin mukaisen muun luvan ehtona.

Olen ratkaisussani (EOAK/1886/2020) ottanut kantaa siihen, että vangilta oli pyydetty kaksi virtsanäytettä ennen avolaitokseen sijoittamista koskevan päätöksen tekemistä. Tapauksessa arviointikeskus oli pyytänyt toisen virtsanäytteen pyytämistä vangilta, koska sijoitteluasian käsittely oli pitkittynyt yli kuukaudella. Katsoin, että säännökset eivät kiellä sitä, etteikö vangilta voitaisi tarvittaessa pyytää virtsanäytettä enemmän kuin yhden kerran ennen avolaitokseen sijoittamista koskevan päätöksen tekemistä. Saadun selvityksen perusteella minulla ei ollut aihetta epäillä, etteikö tapauksessa olisi ollut asianmukaisia ja riittäviä perusteita menetellä kyseisellä tavalla.

Nyt käsillä olevan kantelun yhteydessä selvitettiin neljästä muusta suljetusta vankilasta, miten monta virtsanäytettä niissä pyydetään yhden valvomattoman tapaamisen yhteydessä. Yhdessä vankiloista vangilta pyydettiin yksi virtsanäyte aina ennen ja yksi jälkeen jokaista tapaamista. Yhdessä vankiloista vangilta pyydettiin yksi virtsanäyte aina ennen jokaista tapaamista ja harkinnan mukaan yksi tapaamisen jälkeen. Yhdessä vankiloista vangilta pyydettiin enintään yksi virtsanäyte ennen tapaamista, mutta niitä ei pyydetty tapaamisen jälkeen. Yhdessä vankiloista virtsanäyte pyydettiin lähtökohtaisesti ainoastaan ennen ensimmäistä myönnettyä valvomatonta tapaamista ja sen jälkeisissä tapaamisissa ainoastaan harkinnan mukaan.

Tämän suppean otannan perusteella vaikuttaa siltä, että vankiloissa tulkittaisiin säännöstä varsin eri tavalla. Yhdessä näistä neljässä muussa vankilassa ei säännöstä ole kuitenkaan sovellettu siten, että vangilta olisi otettu enemmän kuin yksi virtsanäyte ennen valvomatonta tapaamista.

Edellä todetun perusteella pidän perusteltuna toimintatapana sitä, että valvomattoman tapaamisen perusteella vangilta ei lähtökohtaisesti pyydettäisi enempää kuin yksi virtsanäyte ennen tapaamista.

Valvomattoman tapaamisen yhteydessä kantelijalta pyydettyjen virtsanäytteiden määrä

Kantelijalta oli pyydetty kolme virtsanäytettä ennen 15.2.2020 järjestettyä valvomatonta tapaamista ja yksi sen jälkeen. Vankilan selvityksestä ei ilmennyt, ketkä olivat tehneet kyseiset päätökset ja millä perusteella.

Oikeusasiamiehen kansliasta lähetettiin vankilaan lisäselvityspyyntö, jossa pyydettiin toimittamaan selvitys kyseisten virtsanäytteiden pyytämisestä päättäneiltä virkamiehiltä ja selvitys siitä, miksi he ovat pyytäneet kyseiset virtsanäytteet. Vankilan toimittamassa selvityksessä todettiin, että päätöksen virtsatestin pyytämisestä lupaperusteisesti tekee vankilan päivystävä rikosseuraamusesimies ja että valvomat-

toman tapaamisen jälkeen 17.2.2020 otetun virtsanäytteen ottamisesta päättänyt virkamiestä ei voitu kuulla, koska hän oli menehtynyt. Tämän jälkeen vankilaa pyydettiin vielä uudelleen toimittamaan selvitys muilta virtsanäytteiden pyytämistä päättäneiltä virkamiehiltä, koska selvitys oli tältä osin puutteellinen. Tällaista tietoa vankila ei ole pystynyt toimittamaan, vaan uuden selvityksen mukaan päätöksentekijöinä on voinut olla kuka tahansa vankilan rikosseuraamusesimiehistä.

Saadussa selvityksessä kerrottiin virtsanäytteen pyytämisen määräämisprosessista. Sen mukaan yli yhden virtsanäytteen pyytämistä ennen valvomatonta tapaamista päättää apulaisjohtaja tai turvallisuudesta vastaava rikosseuraamusesimies ja pyytämisen syynä on tällöin mahdollinen epäily käytöstä vankilassa tai erityisen rankka päihdetausta. Kyseisen tiedon perusteella kantelijalta 4.2 ja 11.2.2020 pyydetyistä virtsanäytteistä olisi siten tullut päättää apulaisjohtaja tai turvallisuudesta vastaava rikosseuraamusesimies, eikä päivystävä rikosseuraamusesimies. Saatu selvitys on tältä osin siten ristiriitainen.

Selvityksen mukaan yli kahden virtsanäytteen pyytäminen ennen tapaamista on erittäin harvinaista. Saadussa selvityksessä on kerrottu, millaisessa tilanteessa vankilassa toimitaan siten kuin kantelijan kohdalla on toimittu, mutta selvityksessä ei ole kerrottu perusteita siihen, miksi kantelijan kohdalla näiden edellytysten on katsottu täyttyneen.

Edellä todetun perusteella vankila ei ole esittänyt mitään konkreettisia syytä siihen, miksi kantelijalta on katsottu olevan perusteltua pyytää kolme virtsanäytettä ennen 15.2.2020 järjestettyä valvomatonta tapaamista. Selvityksen perusteella kahden jälkimmäisen virtsanäytteen pyytämistä olisi kuulunut päättää apulaisjohtaja tai turvallisuudesta vastaava rikosseuraamusesimies. Saadusta selvityksestä ei ilmene, onko näin toimittu tässä tapauksessa ja millä perusteella virtsanäytteitä on yleensä kantelijalta pyydetty. Todettakoon myös, että vankeuslain mukaan apulaisjohtajan toimivaltaan ei kuulu päättää virtsanäytteen pyytämistä, ellei hän yksittäistapauksessa ole pidättänyt itsellään toimivaltaa asiassa.

Virtsanäytteen pyytämistä koskevassa päätöksessä on kyse sellaista välittömästä julkisen vallan käytöstä, josta ei tehdä erillistä hallintopäätöstä ja joka jää myös muutoksenhaun ulkopuolelle (HE 45/2014 vp. s. 61). Käsitykseni mukaan tällaiset päätökset tulee kuitenkin kirjata asianmukaisesti, muun muassa jotta jälkikäteen voidaan selvittää päätöksentekijä.

Virtsanäytteen pyytämässä on kyse perustuslain 7 §:ssä suojattuun vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta. Vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentissa säädetään kaikkien toimivaltuuksien käytön yleisenä periaatteena, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi. Luvan ehto-

na pyydettävän virtsanäytteen tulee olla merkityksellinen luvan myöntämisen ja toteuttamisen kannalta. Lain mainitsemisissa tilanteissa on yleensä selvää, että näytteen pyytäminen on perusteltua. Tässä tapauksessa tilanteen tekee kuitenkin poikkeukselliseksi pyydettyjen virtsanäytteiden suuri määrä ja kantelijan aikaisemmin antamien päihdetestien negatiiviset tulokset. Aluekeskuksen näkemyksen mukaan kantelijan tapauksessa jää kyseenalaiseksi, onko kolmen virtsatestin pyytäminen yhtä valvomatonta tapaamista varten ollut todella välttämätöntä. Yhdyn aluekeskuksen toteamaan.

Voin yhtyä aluekeskuksen näkemykseen myös siitä, että kantelijan osalta ei ole esitetty mitään erityisiä perusteita siitä, miksi useampien virtsatestien pyytäminen olisi ollut perusteltua päihdeettömyyden valvonnan kannalta. Selvityksestä ei myöskään ilmene, onko kantelijan antamia negatiivisia testituloksia aikaisempien lupien osalta mitenkään huomioitu asiassa ja jos ei ole, niin miksi ei ole.

Kuten edellä totesin, virtsanäytteen pyytämisessä on kyse vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta ja luvan ehtona pyydettävän virtsanäytteen tulee olla merkityksellinen luvan myöntämisen ja toteuttamisen kannalta. Edellä todetun perusteella katson, että vankila ei ole esittänyt perusteita sille, että kantelijalta on pyydetty kolme virtsanäytettä ennen valvomatonta tapaamista.

Todettakoon kuitenkin, että valvomattoman tapaamisen yhteydessä pyydettyjen virtsanäytteiden lukumäärä on ilmeisesti ollut tapauksessa kantajankin kohdalla poikkeuksellista ja vaikuttaa siltä, että häneltä on keskimäärin otettu noin kaksi virtsanäytettä yhtä valvomatonta tapaamista kohden.

3.3.2 Menettelytapa virtsanäytteitä pyydettäessä

Kantelun mukaan virtsanäytteitä on vaikeaa antaa, koska niitä pyydetään kuntosalin jälkeen kehon ollessa kuiva. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön antaman ohjeen mukaan vangin asianmukaisen kohtelun kannalta on tärkeää, että päihdetestausta ei tule pyytää tilanteessa tai olosuhteissa, jotka ovat näytteen antamisen kannalta vaikeat. Ohjeen mukaan virtsatestin pyytämistä tulee välttää heti nestettä huomattavasti kuluttavan tilanteen jälkeen.

Vankilan aluekeskukselle toimittamassa selvityksessä on todettu, että virtsatestejä ei ole nimenomaisesti tapana ottaa kuntosalin jälkeen, mutta se ei myöskään ole testauspyyntöä estävä tekijä. Vankilaa pyydettiin toimittamaan vielä lisäselvitystä asiassa. Sen mukaan kantelijan virtsatestien ajankohdat ovat vankitietojärjestelmän mukaan vaihdelleet kello 7.11–14.08 välillä ja että virtsatestejä ei siis ole otettu aina esimerkiksi salivuorojen jälkeen.

Saadun selvityksen perusteella kantelijan väite pitää siis ilmeisesti paikkansa siinä, että virtsanäytteitä on ainakin joissain tapauksissa pyydetty kuntosalin jälkeen. Aluekeskus on kiinnittänyt vankilan huomiota siihen, että virtsatestien pyytämistä heti kuntosalilla käymisen

jälkeen tulee välttää ja jos päihdetestaus on mahdollista toteuttaa muuna ajankohtana, tulee tämän olla ensisijainen menettely. Voin yhtyä aluekeskuksen edellä toteamaan ja katson, että vankila ei ole virtsanäytteitä pyydettyä menetellyt asiassa rikosseuraamuslaitoksen antaman ohjeistuksen mukaisesti.

Kantelija ei ole millään tavalla yksilöinyt väitettään siitä, että kaikkia vangeilta otettuja virtsanäytteitä ei kirjattaisi. Tämän johdosta katson, että tältä osin kantelu ei anna minulle aiheutta enempään.

Siltä osin kuin kantelija on kertonut, että näytteenottotilanteessa ei saisi juoda vettä, viittaa aluekeskuksen ja vankilan edellä toteamaan. Pidän kuitenkin ongelmallisen vankilan selvityksessä todettua siitä, että veden saaminen edellyttää lähtökohtaisesti vangin suullisesti esittämää pyyntöä näytteenantoa valvovalle virkamiehelle. Käsitykseni mukaan, mikäli näytteenantoa valvova virkamies havaitsee, että vangilla on vaikeuksia virtsanäytteen antamisessa, hänen tulee oma-aloitteisesti kertoa vangille mahdollisuudesta saada vettä juotavaksi.

Kyseiseen asiaan liittyen todettakoon, että olen toisen kantelun (EOAK/5749/2020) yhteydessä ottanut selvittäväksi, kuinka virtsaamisen välittömän valvonnan ongelmista kärsivien vankien tilanne voitaisiin ratkaista. Olen pyytänyt Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikköä ilmoittamaan 18.12.2020 mennessä, millä tavoin jatkossa taataan se, että vangit, jotka eivät jännittämisen vuoksi tai muusta lääketieteellisestä syystä kykene antamaan virtsanäytteitä välittömän valvonnan alaisina, ovat yhdenvertaisessa asemassa muiden vankien kanssa. Pyysin selvittämään myös millaisia vaihtoehtoisia tapoja välittömästi valvottavan virtsanäytteen antamisen sijasta olisi mahdollista käyttää päihteettömyyden valvonnassa.

3.3.3 Riihimäen vankilan aikaisempi toiminta virtsanäytteitä pyydettyä

Riihimäen vankilasta on tullut varsin paljon kanteluita koskien virtsanäytteiden pyytämistä ja niihin annetuissa ratkaisuissa vankilan huomiota on kiinnitetty erilaisiin virheellisyyksiin asioissa. Vangit ovat ilmeisesti tietoisia siitä, että vankilassa toimitaan asiassa toisella tavalla kuin muualla. Käsitykseni mukaan kyseessä on sellainen asia, jolla hyvinkin voi olla osaltaan heikentäviä vaikutuksia vankilan ilmapiiriin.

Tapauksessa EOAK/4767/2018 kiinnitin vankilan huomiota siihen, että virtsanäytteitä ei tule pyytää tarpeettomasti tilanteissa, joissa on ilman virtsanäytteen tulostakin selvää, että valvomatonta tapaamista ei tulla myöntämään. Tapauksessa EOAK/1755/2018 vangilta oli pyydetty virtsanäytettä poistumisluvan perusteella, vaikka vanki oli siirtymässä toiseen vankilaan ja siirrosta oli ilmoitettu vankilalle kolme päivää aikaisemmin. Tapauksessa [EOAK/2150/2019](#) oli kyse siitä, että vangeilla ja myös osalla henkilökuntaa oli epäselvyyttä siitä, oliko vankien asuttama osasto sopimusosasto, jossa vangit ovat sitoutuneet vapaaehtoiseen virtsanäytteiden antamiseen pyydettyä. Tapauksessa EOAK/6479/2017 kiinnitin vankilan huomiota virtsanäytteen val-

vontatapaan ja näytteenoton ajankohtaan. Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan ratkaisussa (EOAK/2141/2016 ja EOAK/2552/2016) oli kyse siitä, että vankia oli kahdesti vaadittu antamaan virtsanäytettä, vaikka hänellä ei ollut tapaamisia tai lupia käsiteltävänä, eikä vankilalla ollut muutakaan laillista perustetta virtsanäytteen pyytämiseen.

Vankeuslaissa virtsanäytteiden pyytamisestä päättäminen on järjestetty siten, että valvomattoman tapaamisen perusteella otettavan virtsanäytteen pyytamisestä päättää lähtökohtaisesti toinen taho kuin tapaamisen myöntämisestä päättävä taho. Tämä on ilmeisesti omiaan aiheuttamaan tiettyä sekavuutta ja sekaannusta, mikäli vankilan toimintatapa virtsanäytteiden pyytamisessä ei ole selvä. Virtsanäytteiden pyytamisestä päättäminen tulisi olla vankilassa järjestetty ja organisoitu siten, että vangeilta ei pyydetä perusteettomia virtsanäytteitä. Pidän perusteluna, että vankilassa käydään läpi virtsanäyteitä pyytämistä koskeva menettelytapa.

Rikosseuraamusalueen aluekeskuksen tehtäviin kuuluu sen valvominen, että sen alaisissa vankiloissa toimitaan säännösten mukaisesti. Edellä todetun takia pidän tarpeellisena, että aluekeskus yhdessä vankilan johdon kanssa ryhtyy toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että vankilassa toimitaan säännösten mukaisesti pyydettyä virtsanäytteitä valvomattomien tapaamisten ja muidenkin vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentin mukaisten lupien perusteella.

3.3.4 Päihteettömyyden valvontaa koskevat säännökset ja niiden uudistaminen

Käsitykseni mukaan on tärkeää, että vankiloiden virtsanäytteiden pyytäminen perustuisi mahdollisimman paljon samoihin perusteisiin ja toimintatapoihin ja että vankiloilla olisi mahdollisimman yhdenmukaiset käytännöt tämän kaltaisissa vankien kannalta merkittävässä asiassa. Edellä todetun varsin suppeankin selvitykseni perusteella vaikuttaisi siltä, että Riihimäen vankilan toimintatapa asiassa eroaisi muiden suljettujen vankiloiden toimintatavasta. Asiassa sekavuutta lisää vielä se, ettei virtsanäytteiden pyytamisestä päätettäessä huomioidavista seikoista tai pyydettyjen virtsanäytteiden määrästä ole annettu ohjeistusta tai säännöksiä.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle kuuluu sen alaisen hallinnon toiminnan lainmukaisuuden valvonta ja ohjaaminen. Olen päätöksessäni 3.1.2019 ([EOAK/6034/2016](#)) kiinnittänyt Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön huomiota siihen, että virtsanäytteen valvomista koskevaa ohjeistusta tulisi täsmentää. Saatoin myös oikeusministeriön tietoon ja harkittavaksi huomioni asiaa koskevan sääntelyn puuttumisesta.

Oikeusministeriössä on nyt valmisteltavana vankeuslain päihteettömyyden valvontaa koskevien säännösten uudistaminen ja olen antanut lausunnon sen luonnoksesta hallituksen esitykseksi ([EOAK/4266/2020](#)). Siinä esitetään myös uutta säännöstä, jossa säädettäisiin menettelystä päihteettömyyden valvonnan toteuttamisesta. Lausunnessani kiinnitin huomiota havaitsemiini ongelmiin lu-

pien ehtojen perusteella tapahtuvassa päihteettömyyden valvonnassa ja myös nykyisenkin säännöksen tulkinnanvaraisuuksiin. Kiinnitin huomiota mm. siihen, että vankiloissa on ollut vaikeuksia ymmärtää sitä, että oikeus päihteettömyyden valvontaan on hakemuskohtainen ja näytteen pyytämisellä tulee olla järkevä ajallinen yhteys vangin hakemukseen tai myönnettyyn lupaan.

Virtsanäytteiden pyytämisen perusteita ja lukumäärää koskevat asiat ja siihen liittyvät mahdolliset ongelmat eivät ole kuitenkaan aikaisemmin nousseet esille yksityiskohtaisesti. Lausunnossani kiinnitin huomiota tarpeeseen selkiyttää ehdotettua uutta säännöstä luvan perusteella pyydetyistä virtsanäytteistä, mutta nimenomaisesti tähän asiaan en kiinnittänyt lausunnossa huomiota.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3.1 esittämäni käsityksen virtsanäytteiden pyytamisestä valvomattoman tapaamisen perusteella ja päätösten kirjaamisesta, kohdassa 3.3.2 esittämäni käsityksen virtsanäytteiden pyytamisestä kuntosalin jälkeen ja menettelystä virtsanäytteitä pyydettäessä sekä kohdassa 3.3.3 esittämäni käsityksen tarpeesta käydä läpi toimintatavat virtsanäytteitä pyydettäessä Riihimäen vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä Riihimäen vankilan johtajalle.

Saatan edellä kohdissa 3.3.1 ja 3.3.3 esittämäni käsitykset virtsanäytteiden pyytamisestä valvomattoman tapaamisen perusteella myös Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskukselle. Pyydän aluekeskusta ilmoittamaan 1.2.2021 mennessä, mihin toimenpiteisiin asia on antanut aihetta.

Saatan edellä kohdissa 3.3.1 ja 3.3.4 esittämäni huomiot päihteettömyyden valvontaa koskevista säännöksistä ja niiden mahdollistamisesta selventämisen tarpeesta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja oikeusministeriön tietoon ja harkittavaksi. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle ja oikeusministeriön kriminaalipoliitikka- ja rikosoikeusosastolle.